

Agata Balińska✉, Ewa Jaska, Agnieszka Werenowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wybrane zachowania odpowiedzialne środowiskowo i społecznie generacji Z w kontekście gospodarki dobra wspólnego

Streszczenie. Zachowania odpowiedzialne środowiskowo i społecznie wpisują się w koncepcję gospodarki dobra wspólnego. W takim kontekście zostały poddane analizie wybrane zachowania reprezentantów generacji Z, co stanowiło główny cel zaprezentowanych badań. Wybór problematyki badań oraz generacji Z uzasadniono w treści artykułu. W artykule wykorzystano analizę danych źródłowych oraz wyniki własnych badań ankietowych. Na potrzeby weryfikacji hipotez wykorzystano autorski wskaźnik zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie oraz miary statystyki opisowej. Badania wykazały, że największy wpływ na zachowania odpowiedzialne mają uwarunkowania ekonomiczne, a zmienną w największym stopniu różnicującą wartość wskaźnika jest płeć.

Słowa kluczowe: gospodarka dobra wspólnego, generacja Z, indeks zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie

Wprowadzenie

Przedmiotem analizy w tym artykule jest ekonomia dobra wspólnego, która zaliczana jest do ekonomii normatywnej (Lusawa, 2017). Dobro wspólne definiowane jest jako „zasoby i społeczności, która z tych zasobów korzysta i jednocześnie je tworzy, oraz zestaw protokołów społecznych, czyli normy i zasady, według których i dzięki którym dana społeczność dobrem zarządza i z niego korzysta” (Bochno, 2019, s. 222). Skowroński (2020) podkreśla, że dobro wspólne to takie, które służy jednocześnie rozwojowi całej wspólnoty i osób ją tworzących. Zdaniem Piechowiaka (2008, s. 26) jest to „suma warunków życia społecznego umożliwiających i ułatwiających integralny rozwój wszystkich członków wspólnoty [...] i tworzonych przez nich społeczności”. Znajduje to potwierdzenie w podejściu Bolliera (2014), dla którego dobro wspólne to suma

Agata Balińska ORCID 0000-0002-8777-9955; Ewa Jaska ORCID 0000-0002-3874-1985;
Agnieszka Werenowska ORCID 0000-0002-2545-4442

✉ agata_balinska@sggw.edu.pl

Artykuł dofinansowany ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa” nr projektu NdS/545437/2022/2022, kwota dofinansowania 800 zł. Całkowita wartość projektu 321 632,00 zł.

wspólnego zasobu oraz zestawu norm i reguł do zarządzania nim. Zatem ich użytkowanie jest ograniczane tylko do członków danej społeczności, co częściowo wyjaśnia możliwość wykluczenia określonych jednostek z konsumpcji (Prandecki, 2016). Milewska (2020) wymienia następujące cechy dobra wspólnego: dostępne powszechnie i nieodpłatnie, zaspokajanie potrzeb zbiorowych (w skali lokalnej, regionalnej lub krajowej), równość w pozyskaniu (udostępnieniu), brak rywalizacji wśród konsumentów.

Dobro wspólne jako przedmiot rozważań naukowych jest analizowane przez przedstawicieli różnych dziedzin i dyscyplin nauki. Zdaniem Bolliera (2014, s. 15) działa ono, „gdyż ludzie uczą się i doświadczają zarządzania w konkretny i niepowtarzalny sposób wynikający z danego zasobu”. Wiszniowski (2019, s. 21) podkreśla, że do właściwego dbania o nie „potrzebne są zaufanie, otwartość i chęć współpracy”. O randze dobra wspólnego świadczy również fakt, że Ostrom, jedna z badaczek tego zjawiska, została w 2009 r. uhonorowana Nagrodą Banku Szwecji im. Alfreda Nobla w dziedzinie ekonomii. Jej zdaniem elementem odróżniającym dobro wspólne od innych dóbr jest społeczny nadzór nad tym dobrem, co oznacza, że powinno być ono definiowane poprzez procesy, a nie kryterium przedmiotowe (Prandecki, 2016, s. 60), dlatego celem zaprezentowanych badań było dokonanie analizy oraz pomiaru zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie, mieszczących się w obszarze gospodarowania dobrem wspólnym.

Podstawy teoretyczne i hipotezy

Charakteryzując założenia gospodarki dobra wspólnego (GDW) Felber (2014, s. 168-190) wskazał m.in., że opiera się na tych samych wartościach, na których opierają się relacje międzyludzkie (współpraca, szacunek, zaufanie, solidarność). Relacje te są podstawą satysfakcji i motywacji do działań. Celem powinien być nie wzrost gospodarczy, a redukcja śladu ekologicznego ludzi, przedsiębiorstw i państw na globalnym oraz zrównoważonym poziomie.

Założenia GDW Felbera mogą budzić wątpliwości. Jednak sam Felber uważa, że nie jest to koncepcja dojrzała, a założenia GDW powinny być wypracowane w ramach szerokiej dyskusji. Również w prezentowanych w tym artykule badaniach przyjęto, że jest to koncepcja „w drodze”, a wprowadzenie wszystkich zaproponowanych przez Felbera założeń w krajach kultury zachodniej może się nigdy nie urzeczywistnić. Niemniej jednak, w ocenie autorek, dla realizacji korzyści środowiskowych i społecznych warto upowszechnić sam termin „dobra wspólnego” i promować działania, które sprawią, że ograniczone zasoby przyrodnicze będą wykorzystywane świadomie i w większym stopniu chronione.

Gospodarka dobra wspólnego została przywołana również w dokumencie Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, gdzie wskazano, że w centrum tego modelu znajduje się założenie, że gospodarka powinna służyć ludziom, tj. wspólnemu dobru. Niestety dobra wspólne są nadmiernie eksploatowane. Ekonomiczne, ekologiczne i społeczne skutki tego odczuwamy na co dzień.

Ostrom, dokonując analizy wykorzystania dóbr wspólnych, w tym m.in. łąk i lasów, stwierdziła, że „istnieje niewiele dowodów na poparcie tezy, że samo przekazanie użytkownikom lokalnym dóbr stanowiących wspólną własność pomaga uniknąć ich nad-

miernej eksploatacji” (Ostrom, 2012, s. 93). Wykazała też (1990), że wyczerpywanie się wspólnych zasobów w dużej mierze zależy od zachowania społeczności, w tym wymiany informacji, współorganizacji działań lub dostosowania zasad korzystania ze wspólnych zasobów. Wykorzystanie przyrody jako dobra nie może opierać się na nieograniczonej liberalnej wolności, lecz musi być podporządkowane minimalizacji nierówności społecznych oraz poprawie trudnej sytuacji osób żyjących w niegodnych warunkach społecznych czy przyrodniczych (Skowroński, 2020; Słodowa-Hełpa, 2015; Raworth, 2023).

Należy przytoczyć również podejście Bolliera (2014, s. 131), że dobro wspólne jest „systemem samoorganizacji, przez który społeczności zarządzają zasobami (odnawialnymi i nieodnawialnymi), z minimalnym lub żadnym udziałem państwa i rynku”. Samoorganizacja wymieniona przez Bolliera jest coraz częściej wspierana przez nowe media, w tym społecznościowe i aplikacje mobilne. Integrują one ludzi o podobnych poglądach, systemach wartości czy stylu życia. Są w większym stopniu wykorzystywane przez młodych konsumentów, dla których przestrzeń wirtualna jest naturalnym obszarem funkcjonowania. W przestrzeni społecznej i gospodarczej rośnie rola generacji Z, czyli osób urodzonych po 1995 r. (Lyons i in., 2015), dlatego też w prezentowanych badaniach skoncentrowano się właśnie na pokoleniu Z. Za wyborem tej generacji przemawiają liczne argumenty, tj. świadome doświadczanie niekorzystnych zmian klimatycznych, manifestowanie zaangażowania w ochronę środowiska (np. Młodzieżowy Strajk Klimatyczny), sprawne poruszanie się w świecie nowych mediów, deklaracje potrzeby rozwoju poza pracą zawodową. Również z raportu Deloitte (Raport Global 2022 Gen Z & Millennial Survey, n.d.) z 2022 r. wynika, że pokolenie Z odznacza się dużą wrażliwością na problemy związane z ekologią. Z tego raportu wynika też, że aż 75% respondentów zgodziło się z twierdzeniem, że świat znajduje się w punkcie przełomowym, szczególnie jeśli chodzi o zmiany klimatyczne, a dziewięciu na dziesięciu pytanych przyznało, że podejmuje działania na rzecz ochrony środowiska, takie jak kupowanie używanych ubrań czy ekologicznej żywności.

Dotychczasowy dorobek badawczy wskazuje na potrzebę kontynuacji badań nad gospodarką dobra wspólnego z uwzględnieniem aktualnych procesów społecznych i gospodarczych. Jak piszą Reid i in. (2010), istnieje potrzeba badania zmian behawioralnych w kierunku rozwoju odpowiedzialnego oraz wykorzystywania w tym celu innowacji.

W zaprezentowanych poniżej wynikach badań jako innowację o charakterze metodycznym potraktowano metodę pomiaru zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie. W celu uporządkowania procesu badawczego przyjęto następujące hipotezy:

- H1. Zachowania odpowiedzialne środowiskowo i społecznie są w większym stopniu stymulowane czynnikiem ekonomicznym niż troską o dobro wspólne.
- H2. Zmienną społeczno-demograficzną w największym stopniu różnicującą analizowane zachowania jest płeć.
- H3. Zachowania odpowiedzialne środowiskowo i społecznie są weryfikowane wartością wskaźnika.

Weryfikacja tak przyjętych hipotez skłoniła autorki do realizacji badań sondażowych oraz opracowania autorskiej miary w zakresie zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie.

Metodyka badań

Proces badawczy poprowadzono zgodnie z następującymi etapami:

1. Wybór problematyki badań.
2. Analiza danych źródłowych (metoda *desk research*).
3. Opracowanie założeń indeksu zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie (*ESRBI*).
4. Wybór zakresu i metody organizacji badań pierwotnych.
5. Opracowanie kwestionariusza ankiety.
6. Weryfikacja poprawności narzędzia badawczego – badania pilotażowe.
7. Realizacja badań właściwych.
8. Analiza ilościowa i jakościowa zebranego materiału.
9. Opracowanie wyników badania.

Kwestionariusz ankiety został przygotowany na platformie Webankieta. Link do ankiety był udostępniany za pośrednictwem kanałów internetowych (głównie profile projektu oraz autorek w mediach społecznościowych, grupy tematyczne na Facebooku) od grudnia 2022 r. do marca 2023 r. W dystrybucji kwestionariusza zastosowano dogodny dobór respondentów (Etikan, 2016) i metodę kuli śnieżnej (Jabłońska, Sobieraj, 2013). Respondenci byli proszeni o udostępnianie linku do ankiety na swoich profilach. Zastosowano pytania filtrujące, pytania zamknięte jedno- i wielokrotnego wyboru oraz ze skalą pięciostopniową. Wybór zachowań (tab. 2) do badań wynikał z analizy danych źródłowych (publikacje naukowe, popularne, strony internetowe, media społecznościowe). Ranga poszczególnych zachowań oraz samoocena respondentów posłużyły do obliczenia indeksu zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie. W konstrukcji indeksu posłużono się metodyką indeksu satysfakcji klienta (CSI – Customer Satisfaction Index), który jest dość często wykorzystywany w badaniach naukowych (Skowron, 2010; Pukas, 2015; Woźniak, Zimon, 2016; Przybytniowski, 2019; German, Cabacungan, 2021; Dudziak i in., 2022).

Indeks zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie (*ESRBI – Environmentally and Socially Responsible Behavior Index*) wyliczono według wzoru:

$$ESRBI = \sum_{i=1}^N \cdot W_i C_i$$

gdzie:

ESRBI – wynik zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie,

i – kolejny numer badanego zachowania,

N – liczba zachowań określona w analizie,

W_i – współczynnik znaczenia wagi i -tego zachowania,

C_i – samoocena respondenta i -tego zachowania.

Uzyskane wyniki można analizować w wartościach bezwzględnych, ale utrudniałoby to porównywanie wyników z innymi badaniami, które w przyszłości mogą być realizowane, a ich autorzy wykorzystaliby inny zakres skali. Na problem ten wskazywali

w swoich badaniach m.in. Yadav i in. (2023) i, dokonując analizy badań zrealizowanych z wykorzystaniem różnych skal, wskazali, że dobrym rozwiązaniem jest skala procentowa, dlatego, podobnie jak w przypadku metodyki CSI (Wolniak, Skotnicka-Zasadzień, 2008; Woźniak, Zimon, 2016), zastosowano skalę procentową, wykorzystując analogiczne wartości progowe. Interpretację zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1. Interpretacja wyników ESRBI

Wartość indeksu [%]	Kategoria zachowań	Rekomendacje
0-40,0	zdecydowanie nieodpowiedzialne	Rozpoznanie powodów braku zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie. Intensywne działania informacyjne, edukacyjne i wspierające pożądane zachowania.
40,1-60,0	nieodpowiedzialne	Weryfikacja poziomu wiedzy nt. wpływu człowieka na środowisko przyrodnicze i społeczne. Wielokierunkowe działania informacyjne, edukacyjne i wspierające pożądane zachowania.
60,1-75,0	obojętne	Szersza edukacja formalna i nieformalna, kreowanie i utrwalanie zachowań odpowiedzialnych.
75,1-90,0	odpowiedzialne	Uzupełnienie wiedzy i stymulowanie zachowań w tych obszarach, które wymagają korekty.
90,1-100	zdecydowanie odpowiedzialne	Utrwalanie korzystnych zachowań oraz zaangażowanie w ich promowanie w codziennym otoczeniu i w mediach społecznościowych.

Źródło: opracowanie własne.

Kategorie „odpowiedzialne” i „zdecydowanie odpowiedzialne” należy interpretować jako informację o świadomym gospodarowaniu dobrem wspólnym. Uzasadnione jest również traktowanie ich (szczególnie „bardzo odpowiedzialnych”) jako „agentów zmian”.

Należy podkreślić, iż zaproponowany wskaźnik jest tylko jedną z miar zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie. W założeniu auterek jest tylko elementem szerszych interdyscyplinarnych badań. Przyjęto za Goodhartem, że sytuacja, w której „wskaźnik zaczyna być traktowany jako cel, przestaje być dobrym wskaźnikiem” (Clear, 2019). Z tego też względu celem szczegółowym tego opracowania jest weryfikacja przyjętego wskaźnika oraz poddanie go ocenie innych badaczy. Analizy wyników wykonano za pomocą testu U Manna–Whitneya oraz testu Kruskala–Wallisa (poziom istotności $p < 0,05$).

Wyniki badań

W badaniu wzięło udział łącznie 844 respondentów. Po weryfikacji uwzględniono w analizach odpowiedzi 838 respondentów. Większość z nich, bo 61,1%, stanowiły kobiety. Dominacja kobiet w badaniach sondażowych jest typowa, na co zwracają również uwagę Mulder i de Bruijne (2019).

Respondenci reprezentowali przedział wiekowy 14-28 lat. Tylko 34 respondentów (4,1%) było niepełnoletnich. Miejsce zamieszkania respondentów było zróżnicowane, tj. miasta powyżej 500 tys. mieszkańców (33,3%), wieś (33,1%), miasta do 50 tys. mieszkańców (22,8%), miasta od 50 do 500 tys. mieszkańców (10,9%). Ponad połowa respondentów (56%) mieszkała w domu jednorodzinnym, 38,2% w bloku, a tylko 5,8% wskazało na akademik/internat. Niemal połowa utrzymywała się z wpłat od rodziców i innych członków rodziny. Niemal co czwarty respondent (23,3%) wskazał, że czerpie dochód ze stałego zatrudnienia, a 22,2% respondentów z pracy zlecanej. Dla 5,1% głównym źródłem dochodu były stypendia naukowe lub socjalne, a dla 1,4% świadczenia społeczne (renta). Największy udział stanowili respondenci, którzy na swoje utrzymanie przeznaczali kwotę do 1500 zł (46,7%), co trzeci (33,8%) wskazywał na kwotę 1500-3000 zł, a 19,6% powyżej 3000 zł.

Głównym przedmiotem zainteresowań badawczych była weryfikacja zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie. Respondenci odnosili się do każdego z wymienionych w tabeli 2 zachowań, określając ich ważność w 5-stopniowej skali (od „zdecydowanie nieważne” do „zdecydowanie ważne”) i oceniając swoje zachowania w skali 1-5, gdzie 5 to ocena najwyższa. Na potrzeby obliczenia wskaźnika ESRBI dokonano konwersji skali opisowej na cyfrową (tab. 2).

Jako najbardziej istotne w trosce o środowisko przyrodnicze i społeczne respondenci wskazali zachowania w zakresie: segregacji śmieci, oszczędzania wody, gaszenia światła, korzystania z odnawialnych źródeł energii oraz toreb wielorazowych przy zakupie owoców lub warzyw. Znajdują one potwierdzenie w badaniach innych autorów (Balińska i in., 2021; Parzonko i in., 2021; Tarapata, 2020). Są to przede wszystkim zachowania prowadzące do redukcji kosztów oraz wynikające z przepisów prawnych, jak w przypadku segregacji śmieci. Zdaniem Tapii-Fonllema i in. (2013) tego typu proekologiczne zachowania młodzieży wskazują istotne powiązania nie tylko z oszczędzaniem, ale również zachowaniami altruistycznymi i sprawiedliwymi, co mieści się w trosce o dobro wspólne. Z kolei najmniejszy wpływ, w ocenie respondentów, na środowisko przyrodnicze i społeczne ma redukcja spożycia mięsa (jedyne zachowanie, którego znaczenie oceniono poniżej 3). Na rozbieżne opinie młodych konsumentów na temat wpływu produkcji mięsa na środowisko wskazali Borusiak i Kucharska (2020).

Należy podkreślić, że respondenci własne zachowania we wszystkich analizowanych obszarach ocenili niżej niż istotność tych zachowań. Najwyżej ocenili swoje zachowanie polegające na gaszeniu światła, a najniżej własną aktywność w zakresie pozyskiwania lub oddawania artykułów z/do jadalni i podzielni (średnia 1,77).

Respondenci nisko ocenili swoje zachowania w zakresie korzystania z transportu współdzielonego i przemieszczania się rowerem, co wydaje się zaskakujące, zwłaszcza że również Hsu i in. (2018) oraz Cerutti i in. (2019) podkreślają, że są to aktywności dające korzyści nie tylko użytkownikowi, ale również środowisku przyrodniczemu i społecznemu. Ograniczenie aktywności zakupowej zostało ocenione na poziomie średnim (3,37 jako istotne dla środowiska i 3,13 ocena własnych zachowań). Tymczasem z badań Tarapaty (2020) wynika, że było to zachowanie wskazywane dość często (67%). Relatywnie niewielkie zainteresowanie nabywaniem produktów fair-trade przez respondentów

Tabela 2. Istotność oraz ocena zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie oraz wartość ESRBI

Lp.	Wyszczególnienie	Istotność zachowań (M)	Wagi	Ocena zachowań (M)	Wynik ważony
1	segregacja śmieci	4,3	4,6	3,7	0,2
2	oszczędzanie wody	4,5	4,8	3,7	0,2
3	redukcja spożycia mięsa	2,8	2,9	2,5	0,1
4	oddawanie i/lub pozyskiwanie artykułów z jadalni i podzielni	3,4	3,5	1,8	0,1
5	odłączanie od zasilania urządzeń z naładowaną baterią	3,5	3,7	3,5	0,1
6	oddawanie nieużywanych ubrań	3,9	4,1	3,4	0,1
7	gaszenie światła	4,4	4,6	4,3	0,2
8	wykorzystywanie ekologicznych lub biodegradowalnych środków do prania i czyszczenia	3,5	3,6	2,6	0,1
9	kupowanie produktów w opakowaniach biodegradowalnych i z recyklingu	4,2	4,4	3,3	0,1
10	zakup żywności ekologicznej	3,2	3,4	2,7	0,1
11	zakup na działach „zero waste” w sklepach	3,6	3,8	2,6	0,1
12	korzystanie z torebek wielorazowych na owoce/warzywa	4,4	4,6	3,2	0,2
13	zakup tekstyliów z certyfikatami ekologicznymi	3,2	3,4	2,5	0,1
14	zakup produktów z oznaczeniem FAIRTRADE	3,3	3,5	2,4	0,1
15	wykorzystywanie ubrań „z drugiej ręki”	3,9	4,1	3,0	0,1
16	korzystanie z aplikacji „ratujących” żywność oraz przekazywanie ubrań, zabawek	4,1	4,3	2,8	0,1
17	kupowanie produktów krajowych producentów	3,6	3,8	3,4	0,1
18	ograniczenie aktywności zakupowej	3,4	3,5	3,1	0,1
19	przemieszczanie się komunikacją publiczną zamiast samochodem	3,9	4,1	3,4	0,1
20	przemieszczanie się rowerem zamiast samochodem	4,0	4,2	2,9	0,1
21	korzystanie z transportu współdzielonego (BlaBlaCar, rowery miejskie)	3,7	3,9	2,5	0,1
Wyniki		78,8	100		3,1 ESRBI = 61,0%

M – średnia.

Źródło: badania własne.

znalazło potwierdzenie w badaniach Tarapaty (2020), w których tylko 9,1% respondentów deklaroowało, że nabywa takie produkty.

Wartość wskaźnika 61,0 wskazuje, że respondenci należą do obojętnych, zatem ich zaangażowanie w gospodarowanie dobrem wspólnym jest ograniczone. Nie spełniają oni warunku „agentów zmiany” w kierunku GDW.

Przedmiotem zainteresowań było również zweryfikowanie zróżnicowania wartości wskaźnika w zależności od zmiennych społeczno-demograficznych respondentów (tab. 3).

Tabela 3. Wartości ESRBI w zależności od zmiennych społeczno-demograficznych

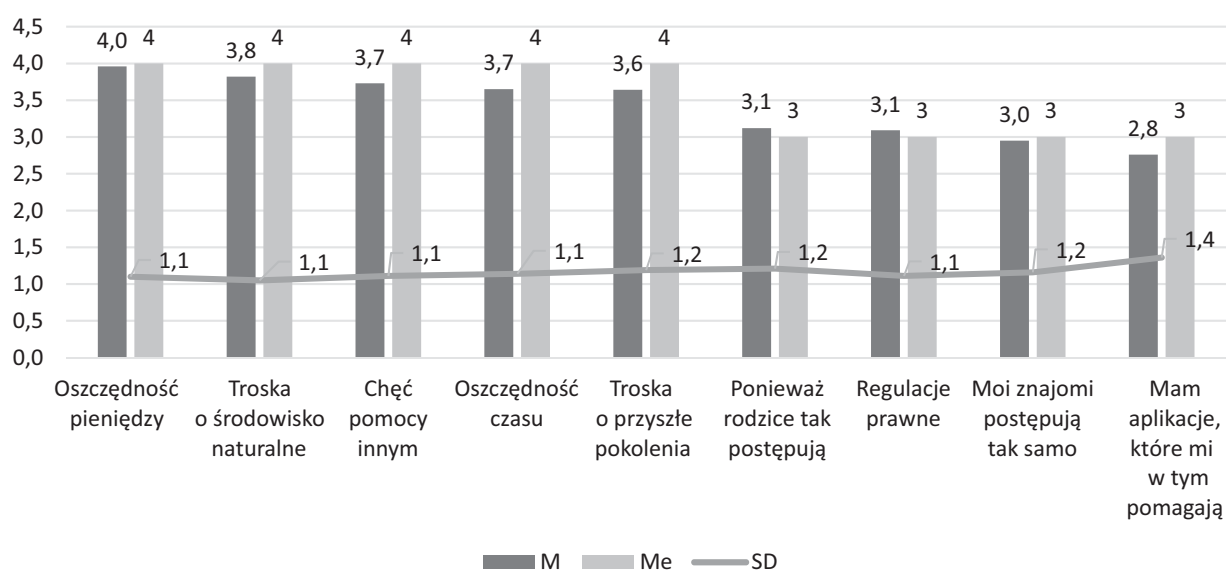
	Wyszczególnienie	Wartość ESRBI
Płeć	kobiety	63,2
	mężczyźni	57,6
Miejsce zamieszkania	wieś	60,5
	miasta do 50 tys.	60,3
	miasta od 50 do 500 tys.	61,5
	miasta powyżej 500 tys.	61,9
Forma zamieszkania	mieszkanie w bloku	62,0
	dom jednorodzinny	60,6
	akademik/internat	60,3
Źródło dochodów	prace zleczone	61,6
	stała praca	60,3
	stypendium/świadczenia	63,1
	kieszonkowe od rodziny	60,9
Środki na utrzymanie [zł]	do 1500	61,2
	1500-3000	62,0
	pow. 3000	59,1

Źródło: badania własne.

Poza mężczyznami oraz osobami dysponującymi kwotą powyżej 3 tys. zł na utrzymanie, wartość wskaźnika mieściła się w przedziale 60-75, a najwyższą wartość wskaźnik ESRBI osiągnął w grupie kobiet oraz osób utrzymujących się ze stypendium lub świadczeń społecznych, choć ich udział w próbie był bardzo niski.

Ważne z punktu przeprowadzonych badań były również czynniki stymulujące zachowania odpowiedzialne środowiskowo i społecznie (wykres 1).

Największy wpływ na zachowania odpowiedzialne środowiskowo i społecznie miał czynnik ekonomiczny. Znajduje to potwierdzenie w innych badaniach (Jaska i in., 2022). Rola tego czynnika rośnie w ostatnim czasie z uwagi na sytuację makroekonomiczną (Gruszczyński, 2023). Respondenci dość wysoko ocenili również powody pozaekonomiczne, a na ich równoczesne występowanie z ekonomicznymi wskazują również: Jaska i in. (2022), Thurston (2013), Cohen i in. (2016) i Reichl i in. (2021).

Wykres 1. Czynniki wpływające na zachowania proekologiczne i prospołeczne respondentów (5 – zdecydowany wpływ, 1 – brak wpływu, M – średnia, Me – mediana, SD – odchylenie standardowe)

Źródło: badania własne.

Ważna rola czynników altruistycznych (w badaniu określona jako „chęć pomocy innym”) znalazła potwierdzenie w badaniach Bechtel i in. (2017). Również Capiene i in. (2021) i Skowroński (2020, s. 210) podkreślają, że prośrodowiskowe i prospołeczne zaangażowanie konsumentów rozpoczyna się od zmian w podejmowaniu decyzji zakupowych i prowadzi do budowania więzi społecznych.

Zgodnie z przyjętą problematyką zweryfikowano znaczenie poszczególnych czynników w odniesieniu do zmiennych społeczno-demograficznych (test U Manna–Whitneya w przypadku płci, test Kruskala–Wallisa dla pozostałych zmiennych). Czynniki ekonomiczne nie były najważniejsze tylko w przypadku kobiet, respondentów z miast od 50 do 500 tys. mieszkańców. W przypadku respondentów o najniższym poziomie dochodów oraz utrzymujących się głównie z wpłat od rodziny był równie ważny jak troska o środowisko przyrodnicze. Troska o środowisko była istotnie ważniejsza dla kobiet niż dla mężczyzn ($p = 0,0004$). Znajduje to potwierdzenie w badaniach Saboya de Aragão i Alfinito (2021), z których wynika, że dla kobiet kwestie ekologiczne są ważniejsze niż dla mężczyzn. Również dla kobiet bardziej istotne niż dla mężczyzn były: chęć pomocy innym ($p = 0,0003$) i troska o przyszłe pokolenia ($p = 0,01314$). Troska o środowisko była mniej istotna dla osób dysponujących kwotą powyżej 3000 zł niż dla dysponujących kwotami: 1500-3000 zł ($p = 0,0257$) lub do 1500 zł ($p = 0,0275$). Również dla respondentów dysponujących kwotą 1500-3000 zł istotnie ważniejsze niż dla dysponujących min. 3000 zł była chęć pomocy innym ($p = 0,0203$). Powód ten oraz troska o środowisko przyrodnicze były w ocenie respondentów bez względu na zmienne społeczno-demograficzne postrzegane jako średnio istotne (skala ocen 3,2-3,9).

Podsumowanie

Ocena istotności poszczególnych zachowań respondentów w kontekście troski o środowisko przyrodnicze i społeczne (dobro wspólne) była dość zróżnicowana. Najwyżej ocenili działania w zakresie oszczędzania wody, najniżej redukcję spożycia mięsa. Co ciekawe, respondenci własne zachowania w analizowanych obszarach ocenili niżej niż ich istotność, a różnica była najniższa w przypadku oddawania lub pozyskiwania produktów z jadalni i podzielni. Największy wpływ na zachowania odpowiedzialne środowiskowo i społecznie wśród respondentów miał czynnik ekonomiczny, a tym samym została zweryfikowana pozytywnie hipoteza pierwsza. Na kolejnych miejscach znalazła się troska o środowisko i chęć pomocy innym, zatem czynniki mieszczące się w kategorii dobra wspólnego.

Zmienne społeczno-demograficzne w ograniczonym stopniu wpłynęły na istotność analizowanych czynników, przy czym zmienną różnicującą istotnie zgodnie z hipotezą drugą była płeć respondentów.

Na potrzeby badań zaproponowano pomiar zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie za pomocą wskaźnika ESRBI. Stanowi on innowacyjne rozwiązanie metodyczne i choć sama jego konstrukcja nie jest nowa (opiera się na CSI), to z analizy baz naukowych (np. Scopus, ProQuest) wynika, że dotychczas nie dokonywano oceny zachowań odpowiedzialnych środowiskowo i społecznie z wykorzystaniem wskaźnika zaproponowanego przez autorki. Uzyskane wartości znajdują odzwierciedlenie w wynikach częściowych, co należy traktować jako potwierdzenie przydatności ESRBI i pozytywną weryfikację hipotezy 3.

Prezentowane wyniki niestety wskazują, że pomimo deklaracji w mediach, licznych inicjatyw społecznych (np. Młodzieżowy Strajk Klimatyczny, Otwarte Klatki) zachowania odpowiedzialne środowiskowo i społecznie są ograniczone, a czynniki altruistyczne (troska o środowisko, przyszłe pokolenia itp.) choć ważne, to przegrywają z ekonomicznymi. Zaprezentowane badania znajdują potwierdzenie w wynikach badań (choć węższych) innych autorów i pozwalają na sformułowanie wniosku, że korzystne dla środowiska przyrodniczego i społeczeństwa jest promowanie idei dobra wspólnego.

Literatura

- Global 2022 Gen Z & Millennial Survey (n.d.). Pobrano z: <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/about-deloitte/articles/raport-global-2022-gen-z-and-millennial-survey.html> (dostęp: 02.05.2023).
- Balińska, A., Jaska, E., Werenowska, A. (2021). The role of eco-apps in encouraging pro-environmental behavior of young people studying in Poland. *Energies*, 14 (16), s. 4946. DOI: <https://doi.org/10.3390/en14164946>
- Bechtel, M. M., Genovese, F., Scheve, K. F. (2017). Interests, Norms and Support for the Provision of Global Public Goods: The Case of ClimateCo-operation. *British Journal of Political Science*, 49 (4), s. 1-23. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0007123417000205>
- Bollier, D. (2014). *The Commons. Dobro wspólne dla każdego*. Kraków: Wydawnictwo Faktoria.
- Borusiak, B., Kucharska, B. (2020). Opinie studentów na temat konsumpcji mięsa i jej konsekwencji dla środowiska naturalnego. *Ekonomia – Wrocław Economic Review*, 26/3, s. 53-64. DOI: <https://doi.org/10.19195/2658-1310.26.3.4>

- Capiene, A., Rutelione, A., Tvaronaviciene, M. (2021). Pro-environmental and pro-social engagement in sustainable consumption: Exploratory study. *Sustainability*, 13 (4), 1601. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13041601>
- Cerutti, P. S., Martins, R. D., Macke, J., Sarate, J. A. R. (2019). "Green, but not as green as that": An analysis of a Brazilian bike-sharing system. *Journal of Cleaner Production*, 217, s. 185-193. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.01.240>
- Clear, J. (2019). *Atomowe nawyki. Drobne zmiany, niezwykłe efekty*. Łódź: Wydawnictwo Galaktyka.
- Cohen, J., Moeltner, K., Schmidthaler, M., Reichl, J. (2016). An empirical analysis of local opposition to new transmission lines across the EU-27. *Energy Journal*, 37 (3), s. 59-82. DOI: <https://doi.org/10.5547/01956574.37.3.jcoh>
- Dudziak, A., Stoma, M., Zajac, G. (2022). Application of the CSI method to test consumer satisfaction: a case study of petrol stations. *Scientific Journal of Silesian University of Technology. Series Transport*, 116, s. 113-124. DOI: <https://doi.org/10.20858/sjsutst.2022.116.7>
- Etikan, I. (2016). Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5 (1), s. 1-4. DOI: <https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11>
- Felber, Ch. (2014). *Gospodarka dobra wspólnego. Model ekonomii przyszłości*. Rzeszów: Wydawnictwo Biały Wiatr.
- German, J. D., Cabacungan, A. D. H. (2021). Customer Awareness and Satisfaction Analysis on the Use of Motorcycle Taxi Applications in the Philippines. Paper presented at the 2021 IEEE 8th International Conference on Industrial Engineering and Applications, ICIEA 2021, s. 637-642. DOI: <https://doi.org/10.1109/ICIEA52957.2021.9436717>
- Gruszczynski, A. (2023). Drożyzna dołuje pokolenie Z. Młodzi przestali kupować nowe ubrania, buty i wkurzają się na zbyt małe podwyżki pensji. 1 maja 2023. Pobrano z: https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,29707030,młodzi-przestali-kupowac-nowe-ubrania-i-buty-ostatnio-awan-sowalam.html?_ga=2.104497600.1785086467.1682957204-1962298529.1682957200#S.TD-K.C-B.9-L.1.duzy (dostęp: 03.05.2023).
- Hsu, C. C., Liou, J. J. H., Lo, H. W., Wang, Y. C. (2018). Using a hybrid method for evaluating and improving the service quality of public bike-sharing systems. *Journal of Cleaner Production*, 202, s. 1131-1144. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.08.193>
- Jabłońska, K., Sobieraj, A. (2013). Dobór próby badawczej czynnikiem sukcesu w prowadzonych badaniach empirycznych. *Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, 2 (6), s. 40-48.
- Jaska, E., Werenowska, A., Balińska, A. (2022). Environmentally and Socially Sustainable Behaviors of Generation Z in Poland Stimulated by Mobile Applications. *Energies*, 15 (21), s. 1-18. DOI: <https://doi.org/10.3390/en15217904>
- Lusawa, R. (2007). *Ekonomia dobra wspólnego. Nowe podejście czy nowa „modna bzdura”?* Rocznik Naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie, 11 (1-4), s. 19-31.
- Lyons, S. T., Schweitzer, L., Eddy, S. W. (2015). How have careers changed? An investigation of changing career patterns across four generations. *Journal of Managerial Psychology*, 30, s. 8-21. DOI: <https://doi.org/10.1108/JMP-07-2014-0210>
- Milewska, A. (2020). Dylematy i zasady dostępności dóbr publicznych w aspekcie aktywności turystycznej (wybrany zakres). *Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja*, 1, s. 159-168.
- Mulder, J., de Bruijne, M. (2019). Willingness of Online Respondents to Participate in Alternative Modes of Data Collection. *Survey Practice*, 12 (1). DOI: <https://doi.org/10.29115/SP-2019-0001>
- Ostrom, E. (1990) *Governing the commons: The evolution if institutions for collective action*. New York: Cambridge University Press.

- Ostrom, E. (2012). Instytucje i środowisko z wprowadzeniem Boba Jessopa. *Zarządzanie Publiczne*, 2 (20), s. 83-99. DOI: <https://doi.org/10.7366/1898352922006>
- Parzonko, A., Balińska, A., Sieczko A. (2021). Pro-environmental behaviors of generation Z in the context of the concept of homo socio-oeconomicus. *Energies*, 14 (6), 1597. DOI: <https://doi.org/10.3390/en14061597>
- Piechowiak, M. (2008), Konstytucyjna zasada dobra wspólnego – w poszukiwaniu kontekstu interpretacji. W: W. J. Wołpiuk (red.), *Dobro wspólne. Problemy konstytucyjnoprawne i aksjologiczne*. Warszawa: Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie.
- Prandecki, K. (2016). Dobro wspólne a zrównoważony rozwój. *Optimum. Economic Studies*, 82 (4), s. 55-68. DOI: <https://doi.org/10.15290/ose.2016.04.82.05>
- Przybytniowski, J. W. (2019). Metoda CSI w badaniu satysfakcji klienta indywidualnego usług ubezpieczeń majątkowych. *Problemy Jakości*, 2, s. 8-16. DOI: <https://doi.org/10.15199/46.2019.2.2>
- Pukas, A. (2015). Indeksy satysfakcji klienta – kluczowe cechy i wykorzystanie w handlu detalicznym. *Marketing i Rynek*, 8, s. 548-556. Pobrano z: http://www.pwe.com.pl/files/1276809751/file/marketing_i_rynek_nr_8_2015_cd_nowy.pdf (dostęp: 08.05.2024).
- Raworth, K. (2023). *Ekonomia obważanka. Siedem sposobów myślenia o ekonomii XXI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Reichl, J., Cohen, J. J., Klöckner, C. A., Kollmann, A., Azarova, V. (2021). The drivers of individual climate actions in Europe. *Global Environmental Change*, 71 (3). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102390>
- Reid, W. V., Chen, D., Goldfarb, L. Hackmann, H., Lee, Y. T., Mokhele, K., Ostrom, E., Raivio, K., Rockström, J., Schellnhuber, H. J., Whyte, A. (2010). Earth system science for global sustainability: grand challenges. *Science*, 330 (6006), s. 916-917.
- Saboya de Aragão, B., Alfinito, S. (2021). The relationship between human values and conscious ecological behavior among consumers: Evidence from Brazil. *Cleaner and Responsible Consumption*, 3, 100024. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.clrc.2021.100024>
- Skowron, Ł. (2010). Wykorzystanie modelu EPSI w badaniach lojalności klienta usług bankowych w wybranych krajach Unii Europejskiej. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 97, s. 156-168.
- Skowroński, A. (2020). Przyroda jako dobro wspólne w koncepcji ekologii integralnej. *Studia Etckie*, 22 (2), s. 201-218. DOI: <https://doi.org/10.32090/SE.220213>
- Słodowa-Hełpa, M. (2015). Odkrywanie na nowo dobra wspólnego. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 43 (3), s. 7-27. DOI: <https://doi.org/10.15584/nsawg.2015.3.1>
- Tapia-Fonllem, C., Corral-Verdugo, V., Fraijo-Sing, B., Durón-Ramos, M. F. (2013). Assessing Sustainable Behavior and its Correlates: A Measure of Pro-Ecological, Frugal, Altruistic and Equitable Actions. *Sustainability*, 5, s. 711-723. DOI: <https://doi.org/10.3390/su5020711>
- Tarapata, J. (2020). Orientacja na zrównoważoną konsumpcję w zachowaniach młodych konsumentów. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie*, 2, s. 207-218. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.2884>
- Thurston, G. D. (2013). Health co-benefits. *Nature Clim Change*, 3, s. 863-864. DOI: <https://doi.org/10.1038/nclimate2013>
- Wolniak, R., Skotnicka-Zasadzień, B. (2008). *Wybrane metody badania satysfakcji klienta i oceny dostawców w organizacjach*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Woźniak, J., Zimon, D. (2016). Zastosowanie metody CSI do badania satysfakcji konsumentów na przykładzie wybranej sieci handlowej. *Modern Management Review*, XXI, 23 (3), s. 219-228.
- Yadav, N., Shankar, R., Singh, S. P. (2023). Customer satisfaction–dilemma of comparing multiple scale scores. *Total Quality Management and Business Excellence*, 34 (1-2), s. 32-56. DOI: <https://doi.org/10.1080/14783363.2022.2028547>

The selected environmentally and socially responsible behaviors of Generation Z in the context of the economics of the common good

Abstract. Environmentally and socially responsible behaviour is part of the concept of the economy of the common good. In such a context, selected behaviours of Generation Z representatives were analysed, which was the main objective of the presented research. The choice of the research topic and generation Z is justified in the content of the article. The article makes use of the analysis of secondary data and the results of my own survey research. The author's index of environmentally and socially responsible behaviour and measures of descriptive statistics were used to verify the hypotheses. The research showed that economic conditions have the greatest influence on responsible behaviour, with gender being the variable that most differentiates the value of the index.

Keywords: common good economy, generation Z, environmentally and socially responsible behaviour index